

РОСЛИНИ ГІРСЬКОГО КРИМУ В ГЕРБАРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЛІСОТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ УКРАЇНИ (LWFU)

Т. Прикладівська

*Ботанічний сад Національного лісотехнічного університету України
вул. Генерала Чупринки, 103, Львів 79057, Україна
e-mail: prikladivska_tet@i.ua*

Надано характеристику гербарію рослин природної флори гірського Криму, який зібрано автором за період 1983–1999 років і передано до Гербарію LWFU у 2017 р. Збірка містить зразки 62-х визначених таксонів. Серед них представлено як ендемічні й типові кримські види (*Acer stevenii* Pojark., *Androsace taurica* Ovcz., *Cerastium biebersteinii* DC., *Hedera taurica* Carrière, *Pinus pityusa* Steven subsp. *stankewiczii* (Sukaczew) N.I.Rubtzov, *Paeonia triternata* Pall. ex DC., *Psoralea bituminosa* L., *Thymus pseudohumillimus* Klokov et Des.-Shost.), так і рослини з ширшими середземноморсько-кавказько-малоазійськими ареалами (*Arbutus andrachne* L., *Vupleurum fruticosum* L., *Cistus tauricus* C.Presl, *Coronilla emeroides* Boiss. et Spruner, *Carpinus orientalis* Mill., *Jasminum fruticans* L., *Juniperus excelsa* M.Bieb., *Juniperus oxycedrus* L., *Paliurus spina-christi* Mill., *Pistacia mutica* Fisch. et Meyer, *Quercus pubescens* Willd., *Ruscus ponticus* Woronow ex Grossh. та інші).

Ключові слова: гербарій, флора Криму, ендемічні рослини

Флора гірського Криму унікальна. Її вивченням і висвітленням у науковій та популярній літературі займалися численні ботаніки й натуралісти. Серед них такі видатні як Карл Людвіг фон Габлітц (Carl Ludwig von Hablitz, 1752–1821), Петер Сімон фон Паллас (Peter Simon von Pallas, 1741–1811), Христіан фон Стевен (Christian von Steven, 1781–1863), Фрідріх Август Маршалл фон Біберштейн (Friedrich August Marschall von Bieberstein, 1768–1826), Євген Володимирович Вульф (1885–1941), Володимир Миколайович Сукачов (1880–1967), Генрієта Іполітівна Поплавська (1885–1956), Борис Костянтинівич Шишкін (1886–1963), Михайло Васильович Клоков (1896–1981), Микола Іванович Рубцов (1907–1988) та багато-багато інших. Зібрані ними гербарні колекції слугують безцінним матеріалом для вивчення флори Криму не одному поколінню науковців, а деякі з них стали справжньою окрасою провідних гербаріїв світу (збірка М. Біберштейна у Санкт-Петербурзі, збірка Х. Стевена у Гельсінкі та інші). Гербаризація рослин систематично продовжується сучасними дослідниками, а низка гербаріїв України мають чималі збірки рослин кримської флори [2].

Матеріали та методи

Дана публікація стосується гербарних зразків природної флори гірського Криму, зібраних автором за період 1983–1999 років і переданих до Гербарію Національного лісотехнічного університету України (LWFU) у 2017 р. Збірка містить зразки 62-х визначених таксонів, деякі з них у багаторазовій повторності. Основна частина охоплює збори двох періодів часу і відповідно двох відокремлених частин території. Перший період, 1983–86 років, пов'язаний із Кримським заповідно-мисливським господарством; а другий, 1999 року, зі Севастопольським державним лісомисливським господарством АР Крим, а також частково з Ялтинським гірсько-лісовим природним заповідником.

Кримське заповідно-мисливське господарство (до 1957 р. – Кримський державний заповідник, а з 1991 р. – Кримський природний заповідник) розташоване у центральній частині Головної гряди Кримських гір на площі 43 тис. га. Основна частина його території розташована у Центральній котловині, на півночі охоплює високогірні безлісі плато-яйли, сягаючи Чатир-Дагу, на півдні майже межує з Чорним морем, беручи свій початок на Грушевій галявині на висоті 600 м н. р. м., а також включає найвищу вершину Криму – гору Роман-Кош (1545 м) [1, 7].

Рис 1. Гербарні зразки *Cerastium biebersteinii* DC. Зібрано у 1983 р. на території Кримського заповідно-мисливського господарства, на яйлі поблизу «Альтанки вітрів»

Рис. 2. Крупномірний екземпляр *Juniperus excelsa* M.Vieb. $H=8$ м, $D_{1,3}=50$ см. Заказник «Байдарський», Орлинівське лісництво, квартал 41, виділ 1. Фото 1999 р.

Переважну більшість зразків на цій території було зібрано у липні-серпні 1983 р. під час маршрутних обстежень, які охопили всі висотні рослинні пояси, як на південному, так і на північному макросхилах. Основну увагу звертали на збір домінуючих і досить

поширених видів. У разі збору рідкісних і ендемічних трав'янистих видів зрізали тільки надземні частини рослин.

Севастопольське державне лісомисливське господарство АР Крим, площею понад 34 тис. га, розташоване у південно-західній частині Криму, на території міста Севастополя. У червні–жовтні 1999 р. автор як інженер-таксатор Львівської державної лісовпорядної експедиції виконувала роботи з лісовпорядкування у Орлінівському лісництві. Переважна кількість гербарних зразків була зібрана на територіях Орлінівського та Чорнорічанського лісництв, у межах державних заказників «Мис Айя» та «Байдарський». Частина зборів було зроблено на території західної частини Ялтинського гірсько-лісового природного заповідника, на ділянці від Байдарських воріт до південної межі заповідника у висотному поясі 150–500 м н. р. м.

Результати і їхнє обговорення

Серед зборів на території Кримського заповідно-мисливського господарства численну групу становлять рослини, характерні як для південного, так і для північного макросхилів Кримської гірської гряди. До таких, перш за все, належать *Atropa bella-donna* L., *Euphorbia amygdaloides* L. *Hedera taurica* Carrière, *Salvia glutinosa* L. (букові, буково-грабові та буково-соснові ліси); *Carpinus orientalis* Mill., *Dictamnus gymnostylis* Steven, *Euonymus latifolia* (L.) Mill., *Laser trilobum* (L.) Borkh., *Lithospermum purpureo-coeruleum* L., *Origanum vulgare* L., *Physospermum danae* (M.Bieb.) Schischk. ex N.I.Rubtz. (дубово-ясеново-кизилові та дубово-соснові ліси); *Carpinus orientalis*, *Jasminum fruticans* L., *Paliurus spina-christi* Mill., *Teucrium chamaedrys* L. (дубові та ялівцеві рідколісся). Рослини південного макросхилу, здебільшого нижнього дубово-соснового пасма, а також рослини, частково зібрані за межами заповідної території, нижче від Грушевої галявини у напрямку до міста Ялти, представлені такими видами як *Vupleurum fruticosum* L., *Cistus tauricus* C.Presl, *Dorycnium intermedium* Ledeb., *Echinops armatus* Steven, *Juniperus oxycedrus* L., *Pistacia mutica* Fisch. et Meyer, *Psoralea bituminosa* L., *Quercus pubescens* Willd., *Ruscus ponticus* Woronow ex Grossh.

Рослини, зібрані на яйлі, а також на скелях і узліссях прилеглих територій, представлені такими видами: *Allium rupestre* Steven, *Androsace taurica* Ovcz., *Cerastium biebersteinii* DC., *Psephellus declinatus* (M.Bieb.) C.Koch, *Thymus pseudohumillimus* Klokov et Des.-Shost.

Загальна кількість визначених таксонів періоду 1983–86 років становить 44 одиниці, кількість аркушів гербарію – 55 одиниць.

Гербарій, зібраний у 1999 р. на території Севастопольського ДЛМГ АР Крим, представлений виключно деревними видами. Серед них ендеми Криму, а також види, занесені до Червоної книги України: *Acer stevenii* Pojark., *Pinus pityusa* Steven subsp. *stankewiczii* (Sukaczew) N.I.Rubtz., *Arbutus andrachne* L., *Juniperus excelsa* M.Bieb.

На найбільшу увагу заслуговують зразки останніх трьох видів, зібрані у генетичних резерватах – заповідних об'єктах місцевого значення, а саме: сунічника дрібноплідного у 9-му кварталі Орлінівського лісництва, ялівця високого у 83-му кварталі Чорнорічанського лісництва та сосни Станкевича у 67-му кварталі Чорнорічанського лісництва. Численні зразки клена Стевена зібрано на Ай-Петрінській яйлі, в межах території державного ландшафтного заказника «Байдарський» (у 54–56-му кварталах Орлінівського лісництва).

Збори також включають як досить поширені лісоутворюючі та підліскові породи (*Quercus pubescens*, *Acer campestre* L., *Carpinus orientalis*, *Euonymus latifolia*, *Fagus sylvatica* L., *Juniperus oxycedrus*), так і рідкісні та малопоширені (*Pistacia mutica*, *Pyrus elaeagri-folia* Pall., *Ruscus ponticus*).

Загальна кількість таксонів, зібраних у 1999 р., становить 18 одиниць, кількість аркушів гербарію – 86 одиниць.

Рис 3. Гербарні зразки *Acer stevenii* Rojark. Зібрано у 1999 р. на Ай-Петрінській яйлі заказника «Байдарський»

У зв'язку з політичними подіями останніх років і обмеженням можливостей для подальших натурних досліджень рослин Криму та їхньої гербаризації українськими науковцями й аматорами, поповнення колекцій флори Криму, які зберігаються за межами півострова і є доступними для вивчення на території материкової України, набуває вагомого значення.

Зібраний гербарний матеріал, переважна частина якого наведена вище, хоча і не є численним, становить безсумнівний інтерес як для студентів і викладачів університету (в рамках навчального процесу), так і для ширшого кола дослідників з України та інших держав, які цікавляться флорою гірського Криму.

Автор висловлює щирю подяку ботанікові-флористу, багаторічному колекторові гербарію Кримського природного заповідника, науковому співробітникові Костиній Валентині Павлівні за визначення великої частини рослин трав'янистої флори, зібраних у 1983 р. на території Кримського заповідно-мисливського господарства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. В горах и лесах Крыма. Путеводитель по Крымскому государственному заповеднику им. В.В. Куйбышева. Симферополь: Крымиздат, 1957. 110 с.
2. Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum. К.: Альтерпрес, 2011. 442 с.
3. Дидух Я.П. Растительный покров горного Крыма. К.: Наукова думка, 1992. 254 с.
4. Ена А.В. Природная флора Крымского полуострова. Симферополь: Н.Оріанда, 2012. 235 с.
5. Костина В.П., Багрикова Н.А. Аннотированный список высших растений Крымского природного заповедника // Научные записки Природного заповедника «Мыс Мартьян». 2010. №1. С. 61-142.
6. Определитель высших растений Крыма. Л.: Наука, 1972. 550 с.
7. Попов К.П. Краткие итоги изучения флоры и растительности Крымского заповедно-охотничьего хозяйства (1913–1963) // Крымское государственное заповедно-охотничье хозяйство (50 лет). Симферополь: Крымиздат, 1963. С. 53–73.
8. Рубцов Н.И. Краткий обзор типов растительности Крыма // Ботан. журнал, 1958. Т. 43. № 4. С. 571-577.
9. Рубцов Н.И. Растительный мир Крыма. Симферополь: Таврия, 1978. 128 с.

PLANTS SPECIMENS FROM THE CRIMEA MOUNTAINS IN THE HERBARIUM OF UKRAINIAN NATIONAL FORESTRY UNIVERSITY (LWFU)**T. Prykladivska**

*Botanic Garden of the Ukrainian National Forestry University
103, General Chuprynka St., Lviv 79057, Ukraine
e-mail: prikkladivska_tet@i.ua*

The herbarium of the Crimea Mountains plants was collected by author in the period from 1983 up to 1999 at the Crimean Nature Reserve and at the Sevastopol Region. The collection consists of 62 herbaceous and arbor taxa.

The first part of the herbarium (44 taxa, 55 samples) represents the plants from different mountain zones of Crimean Nature Reserve. There are typical species both from the southern and the northern slopes of the mountains such as *Atropa bella-donna* L., *Carpinus orientalis* Mill., *Dictamnus gymnostylis* Steven, *Euonymus latifolia* (L.) Mill., *Euphorbia amygdaloides* L., *Hedera taurica* Carrière, *Jasminum fruticans* L., *Laser trilobum* (L.) Borkh., *Lithospermum purpureo-coeruleum* L., *Origanum vulgare* L., *Paliurus spina-christi* Mill., *Physospermum danaa* (M.Bieb.) Schischk. ex N.I.Rubtz., *Salvia glutinosa* L., *Teucrium chamaedrys* L. and others. Moreover this part consists of the species from lower southern zone (*Bupleurum fruticosum* L., *Cistus tauricus* C.Presl, *Dorycnium intermedium* Ledeb., *Echinops armatus* Steven, *Juniperus oxycedrus* L., *Pistacia mutica* Fisch. et Meyer, *Psoralea bituminosa* L., *Quercus pubescens* Willd., *Ruscus ponticus* Woronow ex Grossh.) and also the species from mountain tableland (*Allium rupestre* Steven, *Androsace taurica* Ovcz., *Cerastium biebersteinii* DC., *Psephellus declinatus* (M.Bieb.) C.Koch, *Thymus pseudohumillimus* Klokov et Des.-Shost.).

The second part of herbarium (18 taxa, 86 samples) represents only the arbor plants from the Sevastopol Region, some of them from the reserve's territory. It was collect in 1999 and consists of the typical forest trees and shrubs such as *Acer campestre* L., *Carpinus orientalis*, *Euonymus latifolia*, *Fagus sylvatica* L., *Juniperus oxycedrus*, *Quercus pubescens*, and also the rare, endemic and protected species namely *Pistacia mutica*, *Pyrus elaeagnifolia* Pall., *Ruscus ponticus*, *Acer stevenii* Pojark., *Pinus pityusa* Steven ssp. *stankewiczii* (Sukaczew) N.I.Rubtz., *Arbutus andrachne* L., *Juniperus excelsa* M.Bieb.

As a result the herbarium includes 141 samples both endemic and typical species of Crimea and the others with more wide ranges.

Keywords: herbarium, flora of the Crimea, endemic plant species